

Czelopek- Okolczica.

Kobiety uwikłane w burze rewolucyjne

*Wzrastaj na skalach
I bądź jak kamień.
Spokrewnione na wieki z orłami,
moje miasto, nieustraszone w kłopotach
Ty, śmierć i niewolę zwyciężyłeś!¹
Orlin Orlinow*

We wczesnych tematach bułgarskiej mitologii żeńskie postaci pojawiają się rzadko. Stoją w tle i zazwyczaj nie pełnią głównej roli. Wśród nich pojawiała się stara Matka - Ojczyzna okryta żalobą ludu albo Matka Bułgaria do której wracają synowie. U Christo Botewa i Lubena Karawelowa miała ona postać młodej dziewczyny. W niespokojnym i burzliwym okresie Bułgarskiego Powstania Kwietniowego w 1876 roku następuje rewizja bułgarskiej mitologii narodowej. W samym centrum tej rewizji pojawiają się organizatorzy Powstania Kwietniowego : Luben Karawelow, Christo Botew i ich Kronikarz Zachari Stojanow. Następuje przejście od narracji chwalebnej czy też traumatycznych wydarzeń z przeszłości do narracji o teraźniejszości. Ważnym etapem rozwoju mitologii narodowej jest właśnie przejście od historii do rzeczywistości. Wśród postaci historycznych, współczesnych występujących literacko pojawia się bułgarska nauczycielka, rewolucjonistka i akuszerka, która stała się ikoną narodową - Rajna z Panagjuriszte. Miasto Panagjuriszte było głównym ośrodkiem kwietniowego ruchu powstańczego w 1876 roku a jego dowodzącym Georgi Benkowski. To pod jego przymusem mieszkająca tam Rajna Popgeorgiewa uszyła pierwszą flagę Bułgarii o czym wspomina w swojej *Autobiografii* :

To było dla mnie zupełnie nieoczekiwane. Spojrzałam pytająco na obecnych, wśród których byli ludzie w podeszłym wieku, mający wielkie wpływy w mieście. Ci przytaknęli twierdząco głowami, a ja bałam się odmówić i tylko poprosiłam ich, aby dali mi czas na przemyślenie tego wszystkiego, a co ważniejsze, abym mogła poprosić o pozwolenie swoich rodziców, bez których zgody nie byłoby dobrze zdecydować się na taką pracę. Ale wspomniany nieznajomy, który nazywa się Georgi Benkowski sprzeciwił się :

¹ O. Orlinow, bułgarski poeta, przez wiele lat mieszkający w okręgu wraczańskim.
http://slovoplus.com/arhiv/11/sp_21-2018.pdf, str. 3, tłumaczenie własne

- Tu już nie wymaga się zgody rodziców. Całe zgromadzenie zadecydowało i ty musisz to zrobić. W przeciwnym razie, jeśli odmówisz, jeszcze w tym pokoju wystrzelę kulkę w twoje czoło. Czy teraz wszystko jest jasne?
- Dobrze, jestem gotowa wypełnić rozkaz - powiedziałam - ale boję się, że nie będę mogła wykonać tego, tak jak trzeba, ponieważ nigdy nie widziałem bułgarskiej flagi.²

Nie tylko młoda Rajna nie widziała bułgarskiej flagi. Również żyjące przed nią pokolenia Bułgarów jej nie widziały gdyż w momencie tej rozmowy Bułgaria nie istnieje jako państwo - już blisko pięć wieków znajduje się pod obcą władzą. Flaga jest szyta przez młodą Rajnę w tajemnicy - od marca do kwietnia 1876 roku.

Wspomnienie o Rajnie z Panagjuriszte w *Zapiskach z powstań bułgarskich 1870 - 1876* utrwala Zachari Stojanow:

*Wielki sztandar, godło Okręgu Panagiuriszteńskiego, haftowała nauczycielka Rajka Georgiewa. Koszty wynosiły około 20 lirów tureckich. Uszyty z jedwabnego aksamitu, z jednej strony zielony, z drugiej czerwony, pośrodku miał godło – jedwabiem haftowanego lwa. Oprócz hasła „WOLNOŚĆ LUB ŚMIERĆ” pod lwem widniały następujące słowa „ IV Okręg Panagiuriszteński”.*³

Aby wzmocnić rangę ówczesnych wydarzeń, Benkowski decyduje aby Rajna objechała miasto konno ze sztandarem, szablą i rewolwerem głosząc, że trwające 500 lat tureckie jarzmo już na zawsze zostało zrzuczone. Młoda dziewczyna stała się dzięki temu symbolem kwietniowego powstania oraz bułgarską bohaterką narodową. Sama Rajna tak opisuje ten dzień :

*Drugiego dnia wolności flaga została ukończona. Później, na prośbę mieszkańców, musiałam wziąć ją w swoje ręce, przepasać się mieczem, chwycić rewolwer, usiąść na pięknym koniu i przejechać przez całe miasto, ogłaszając ludziom zgromadzonym na ulicach, że pięciowieczne tureckie jarzmo zostało zrzuczone na zawsze. To był najbardziej uroczysty dzień naszej krótkotrwałej wolności. Siwowłosi starcy wraz z małymi dziećmi podążali za mną wszędzie i śpiewali ulubione hymny narodowe. Nasze kobiety, dziewczęta i babcie rzuciły tak wiele pachnących i kolorowych bukietów, że cała droga była nimi wyścielana jak wspaniałym dywanem. Okrzyki „Hurra!” i „Niech żyje !” nie ustępowały. Uroczysta parada trwała do wieczora.*⁴

²R. Княгиния , *Автобиография* , „ БИ 93“ ООД, София, 2018, s. 22 -23, tłumaczenie własne

³Z. Stojanow , *Zapiski z powstań bułgarskich 1870-1876*, Warszawa 1971, s.322 - 323

⁴R. Княгиния , *Автобиография* , „ БИ 93“ ООД, София, 2018, s. 26, tłumaczenie własne

Кръстьо Руйнеков , " Райна Княгиня"⁵

Jak napisał w swojej pracy *Kucie mitu dla Rosji. Rajna bułgarska księżniczka* Nikolaj Aretow :

*Zapiski Z. Stojanowa i Autobiografia Rajny Popgeorgiewej Futekowej – podstawowe źródła , które kształtują ten obraz – przedstawiają młodą dziewczynę, która jest zafascynowana wirem historycznych wydarzeń, które po pierwsze wzniosły ją nieoczekiwanie na piedestał, do którego sama nie aspirowała, a potem skazały ją na cierpienia, które nie są skonkretyzowane i przedstawione szczegółowo. Wreszcie Rajna została uratowana przez cudzoziemców i znajduje schronienie w Rosji*⁶

Zgoła inną jednak niemniej ważną dla Bułgarów kobietę uwikłaną w zawieruchę powstania kwietniowego w 1876 roku jak i jej historię znajdziemy w okręgu wraczańskim. Tutaj również możemy podziwiać piękno wraczańskiej natury, gdzie znajduje się niezwykle a jednocześnie największy narodowym park Bułgarii – Wraczański Bałkan (*Врачански балкан*) , na którego terenie, na wysokości 830 metrów leży długa na 320 metrów znana już od czasów osmańskich Jaskinia Ledenika (*Пещера „Леденика”*) charakteryzująca się piękną szatą , licznymi naciekami i wspaniałą akustyką. Tak malownicze przyrodniczo miejsca nie uniknęły jednak krwawych doświadczeń, które zapisały się na kartach bułgarskiej historii. Wraca była centrum trzeciego okręgu rewolucyjnego, głównego Powstania Kwietniowego w 1876 roku.

⁵ Кръстьо Руйнеков , *Райна Княгиня*, <http://bemyguide.org/rajna-knyaginya-v-kartina-na-hudozhnika-krastyo-rujnekov/>

⁶ Николай Аретов, *Изковаванието на мита за Русия. Райна българска княгиня*, <https://liternet.bg/publish8/naretov/russia.htm> , tłumaczenie własne

Wraczański Balkan (Врачански балкан)⁷

Ledenika (Пещepa „Леденика”)⁸

Kiedy Iwan Wazow jako jeden z pierwszych podróżujących po powstaniu odwiedził wraczański okręg zachwyił się pięknem przyrody, które zobaczył. Swoje wrażenia opisał w epizodzie historycznym „Czeloperski las” w 1899 roku. Jednak Wazow w swej podróży nie tylko podziwiał naturalny cud przyrody lecz podążał śladami Botewa i jego oddziału rozbitego w maju 1876 roku u podnóża Wołu chcąc poznać losy powstańców.

Pod wieczór, dwudziestego maja 1876 roku, w dniu kiedy oddział Botewa był już rozbity u stóp góry Woł w Balkanach Wraczańskich, a sam Botew poległ, ugodzony kulą ścigających go Czerkiesów pod dowództwem okrutnego Dżambalaza, na lewym brzegu Iskyru, naprzeciwko Lutego Brodu, stała gromadka chłopek z tej wsi.⁹

Będąc we wsi Czelopek , Wazow usłyszał od kogoś z miejscowych historię starszej, bułgarskiej kobiety, która dogłębnie go poruszyła. Postanowił wprowadzić poprawki do swojej historii i uwiecznić na kartach swojego dzieła prawdziwą Bułgarkę, której legenda o wielkiej odwadze, sile woli i dobroci przetrwała do dzisiaj. „Czeloperski las” przekształcił się w opowiadanie „Bułgarka” , gdzie tym samym Iwan Wazow złożył hołd czelopekance - Babie Ilijcy.

Była to kobieta sześćdziesięcioletnia, wysoka, koścista, o męskim typie urody. Na rękach niosła dziecko, zawinięte w podartą plachtę

- Pozwól mi się przepawić, ago! Wpuść mnie do łodzi, a Bóg Ci wynagrodzi, tobie i twoim dzieciom!*
- To ty, Ilico? Ach, gaurko! ...*

Poznał ją, to ona przyrządziła mu banicę w Czelopeku.

⁷ Wraczański Balkan (Врачански балкан), zdjęcie z własnego archiwum fotografii

⁸ Ledenika (Пещepa „Леденика”), zdjęcie z własnego archiwum fotografii

⁹ I. Wazow, Bułgarka w: Biała jaskółka. Antologia opowiadań bułgarskich XIX i XX wieku , Katowice 1982, s.52

- *Ja, hadzi Hasanie – ago! Pozwól mi się przepawić z dzieckiem*
- *Gdzie niesiesz tego bękartą?*
- *To mój wnuczek, hadzi. Matka mu umarła. Jest chory. Niosę go do klasztoru*
- *A to po co?*
- *Żeby tam pomodlili się za jego zdrowie, hadzi- błagalnie mówiła kobieta, trwożnie spoglądając na Turka?.*¹⁰

*Baba Ilijca spotyka powstańca*¹¹

W opowiadaniu *Bułgarka*, Wazow prawdziwie ukazuje smutny, buntowniczy czas w okolicach Wracy po śmierci Botewa i rozbiciu jego czety. Przesławia straszną turecką niewolę i małoduszność. Zestawia je z postawą Baby Ilijcy, która przemogła swój strach aby pomóc swojemu rodakowi – młodemu powstańcowi.

Wazow wyraźnie maluje kartę dramatycznych, historycznych wydarzeń związanych z prześladowaniem ocalałych botewnych czetników. Niezwykle mocno opisuje zhańbienie Bułgarów przez Turków, którzy otoczyli okolice Wracy. Strach Bułgarów przed śmiercią za pomoc buntownikom oraz psychiczne zniewolenie prowadzą do utraty siły ducha. Bułgarscy mężczyźni nie mogą przemóc strachu i opuścić swoich domów.

*Prawda, że nie znajdowały się tu tylko kobiety; mężczyźni bali się wychodzić z domów. Chociaż pole bitwy, którą stoczył oddział powstańczy z bandą Czerkiesów, znajdowało się dość daleko od Ludego Brodu, wieść jednak o tym boju tu też dotarła, szerząc niepokój wśród mężczyzn*¹²

Są też tacy, którzy zupełnie nie chcą wiedzieć co się dzieje.

Mnich rozgniewał się.

¹⁰ I. Wazow, *Bułgarka w: Biała jaskółka. Antologia opowiadań bułgarskich XIX i XX wieku*, Katowice 1982, s.53 - 54

¹¹ *Baba Ilijca spotyka powstańca*, źródło zdjęcia nieznane

¹² I. Wazow, *Bułgarka w: Biała jaskółka. Antologia opowiadań bułgarskich XIX i XX wieku*, Katowice 1982, s.52

- *Co to za gadanie, jacy chrześcijanie? Idź lepiej spać, trzeba zgasić świecę, bo jeszcze ktoś z góry zobaczy światło i przyjdzie w gościnę...*

Miał na myśli buntowników.

(...) - Nie chcę o niczym słyszeć! Nic mi nie mów! Zatrzymaj dla siebie to co wiesz! Chcesz z dymem puścić klasztor czy co?

Kobiecie, która zamierzała, jeszcze coś dodać, po tych słowach głos uwiązł w gardle; straciwszy wszelką nadzieję, wyszła z rozgniewanym mnichem na dziedziniec,

- *Ja tu nocować nie będę! - rzekła.*¹³

Na tle tych wydarzeń ukazana jest Baba Ilijca, która pomimo całej swojej dramatycznej sytuacji, braku wsparcia duchownych, skazana tylko na swoje siły, pokonując niebezpieczeństwa jakie stają na jej drodze walczy o siebie, życie wnuka i o to, aby uratować przypadkowo napotkanego rewolucjonistę, który czeka na jej pomoc w lesie.

Искърското дефиле.
Искърското дефиле ¹⁴

Iskыр grzmiał groźnie; widziała lśnienie jego fal, przebiegł ją dreszcz. Co robić?(...) Nie będzie to bezpieczne, ale nie miała wyboru, jeśli chciała ocalić młodzieńca, który czekał na nią w lesie, głodny i niespokojny. (...) Jęknęła z bezsilnej złości i wyczerpała wszystkie siły, aby zerwać łańcuch lub rozbić kłódkę. Wkrótce przekonała się, że to niemożliwe. Rozejrzała się wokół, zdyszana i westchnęła z rozpaczą. Potem pochyliła się po raz trzeci, chwyciła obu rękami za pal, chcąc go wyrwać z ziemi. Pal - wbity przed laty - ani drgnął. Wyczerpała znów wszystkie siły, jej opalone ręce naprężyły się, mięśnie nabrały mocy i sprężystości stali, kości zatrzęszczały, po twarzy spływał gorący pot. Zmordowana, osłabła, jak po narąbaniu fury drzewa, rozprostowała się na chwilę, zaczęła nieco powietrza i znowu chwyciła za pal. Z nową energią i zaciekłością, zgięta we dwoje, zaczęła go szarpać we wszystkie strony. Stare piersi dyszały chrapliwie, nogi po kostki wryły się w piasek. Po półgodzinnej straszliwej walce pal drgnął, ziemia rozluźniła się i w końcu udało się jej go wyrwać. Łańcuch głucho zadzwonił w nocnej ciszy.

Ilica odetchnęła i osunęła się wyczerpana na piasek... Po kilku minutach łódź z Ilicą, dzieckiem i palem

¹³ I. Wazow, *Bulgarka w: Biała jaskółka. Antologia opowiadań bułgarskich XIX i XX wieku*, Katowice 1982, s.58

¹⁴ Искърско дефиле, <https://historicalmezdra.com/category/%d1%80-%d0%b8%d1%81%d0%ba%d1%8a%d1%80-%d0%b4%d0%b5%d1%84%d0%b8%d0%bb%d0%b5%d1%82%d0%be/>

*popłynęła po mętnych falach.*¹⁵

Stara, przerażona Baba Ilijca pokonuje drogę ku dobru wykazując prawdziwe człowieczeństwo i siłę. Staje się symbolem determinacji i odwagi. Związany z niezachwianym bułgarskim duchem i życzliwym, wrażliwym matczynym sercem czyn Baby Ilijcy staje się wyczynem moralnym. Ilijca jest dowodem na to, że wszystkie trudne sytuacje można zwyciężyć gdy człowiek nosi w sobie współczucie, człowieczeństwo, miłosierdzie i dobro. Mądrość życia uczy ją, że może liczyć na pomoc Boga tylko wtedy, gdy czyni dobro. Ilijca jest dowodem na to, że siła woli nie może być zakuta w żadne kajdany i dlatego podobnie jak Rajna Popgeorgiewa z Panagjuriszte tkwi głęboko w świadomości Bułgarów.

*Dawno już nie żyje Ilica. Ale na wpół martwe dziecko utrzymało się przy życiu. Teraz jest to zdrowy, rosły mężczyzna, major P. Jego babka opowiadając mu o tych wypadkach, wyrażała przekonanie, iż jego wyzdrowienie było skutkiem nie tyle niedbalej modlitwy gburowatego mnicha, ile raczej dobrego uczynku, którego nie było jej sądzone spełnić, ale który z całego serca pełnić chciała*¹⁶

Dzięki wysiłkom potomków bułgarskich bohaterów narodowych powstają miejsca związane z kultywowaniem ich pamięci. We wsi Czełopek gdzie urodziła się Baba Ilijca a Iwan Wazow poznał jej historię powstał dom-muzeum *Къща – музей Баба Илиџа* (https://www.youtube.com/watch?v=D_n4Jv16lRI).

*Къща – музей Баба Илиџа*¹⁷

Natomiast na szczycie Okolczicy, znanej również jako Woł (1048 m. n.p.m.) we Wraczańskim Parku Narodowym w latach 1936-1939 dla upamiętnienia walk Christo Botewa i jego bohaterskiej czety wzniesiono 35-metrowy pomnik z krzyżem partyzantów. 2 czerwca każdego roku odbywają się tam narodowe uroczystości na cześć Christo Botewa i wszystkich, którzy zginęli za wolność

¹⁵ I.Wazow, *Bułgarka w: Biała jaskółka. Antologia opowiadań bułgarskich XIX i XX wieku*, Katowice 1982, s.60 - 61

¹⁶ I.Wazow, *Bułgarka w: Biała jaskółka. Antologia opowiadań bułgarskich XIX i XX wieku*, Katowice 1982, s.66

¹⁷ *Къща – музей Баба Илиџа*, <https://rezervacij.com/zabelejitelnosti/kashtata-muzei-baba-iliica-s-chelopek/301>

Bułgarii.

*Rzeczywiście było tak, że po zabiciu Botewa pod Wołem część jego oddziału w sile czterdziestu ludzi, pod komendą rannego w nogę Pery dopadła gór. Całą noc błędzili po omacku, wreszcie znużeni, głodni, udręczeni bezsennością zeszli o świtaniu w lasy Czelopeku, gdzie zasnęli kamiennym snem, nie wiedząc, że ich wytropiono.*¹⁸

*Паметникът на Околчица*¹⁹

Bibliografia:

- I. Wazow, *Bulgarka w: Biała jaskółka. Antologia opowiadań bułgarskich XIX i XX wieku*, Katowice 1982
- Николай Аретов, *Изкованието на мита за Русия. Райна българска княгиня*, <https://liternet.bg/publish8/naretov/rusiia.htm>

¹⁸ I. Wazow, *Bulgarka w: Biała jaskółka. Antologia opowiadań bułgarskich XIX i XX wieku*, Katowice 1982, s. 65 - 66

¹⁹ Паметникът на Околчица ,

https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D1%87%D0%B8%D1%86%D0%B0#/media/%D0%A4%D0%B0%D0%B9%D0%BB:%D0%9E%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D1%87%D0%B8%D1%86%D0%B0_%D0%B2%D1%8A%D0%B7%D0%B4%D1%83%D1%88%D0%BD%D0%B0_%D1%84%D0%BE%D1%82%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D0%B8%D1%8F.jpg

- O. Orlinow, http://slovoplus.com/arhiv/11/sp_21-2018.pdf , str. 3 , tłumaczenie własne
- Райна Княгиня, *Автобиография*, „БИ 93“ ООД, София, 2018
- Z. Stojanow , *Zapiski z powstań bułgarskich 1870-1876*, Warszawa 1971

Wykaz fotografii:

- Кръстьо Руйнеков , *Райна Княгиня*, <http://bemyguide.org/rajna-knyaginya-v-kartina-na-hudozhnika-krasto-rujnekov/>
- *Wraczański Bałkan (Врачански балкан)*, zdjęcie z własnego archiwum fotografii
- *Ledenika (Пещера „Леденика”)*, zdjęcie z własnego archiwum fotografii
- *Baba Ilijca spotyka powstańca* , źródło zdjęcia nieznanе
- *Искърско дефиле*, <https://historicalmezdra.com/category/%d1%80-%d0%b8%d1%81%d0%ba%d1%8a%d1%80-%d0%b4%d0%b5%d1%84%d0%b8%d0%bb%d0%b5%d1%82%d0%be/>
- *Къща – музей Баба Илиџа* , <https://rezervaciq.com/zabelejitelnosti/kashtata-muzei-baba-iliica-s-chelopez/301>
- *Паметникът на Околџица* , https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D1%87%D0%B8%D1%86%D0%B0#/media/%D0%A4%D0%B0%D0%B9%D0%BB:%D0%9E%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D1%87%D0%B8%D1%86%D0%B0,_%D0%B2%D1%8A%D0%B7%D0%B4%D1%83%D1%88%D0%BD%D0%B0_%D1%84%D0%BE%D1%82%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D0%B8%D1%8F.jpg